

Nieuwe vormen van conflicten

Rui Manuel da Silva Ferreira, majoor der cavalerie*

Inleiding

Bij wijze van inleiding stip ik twee fundamentele punten aan met betrekking tot de gedachtevorming over de recente ontwikkelingen in de internationale verhoudingen. Om te beginnen is het niet eenvoudig om in een beschouwing nieuwe ideeën te brengen, omdat dit onderwerp al door de beste filosofen ter wereld is behandeld. Daarnaast bestaat het gevaar dat hetgeen gezegd wordt, door de steeds veranderende werkelijkheid, reeds is achterhaald op het moment dat u dit leest. Dit geconstateerd hebbende vervolg ik mijn betoeg.

Zoals bekend is de wereld sinds de Koude Oorlog volop in verandering. Deskundigen op het gebied van de internationale betrekkingen (interpretatie en interventie op politiek gebied) hebben de wereld altijd beschouwd als een systeem dat voortdurend in beweging is. Het grote verschil met vroeger is het duizelingwekkende tempo waarin de veranderingen zich tegenwoordig voordoen, plus het feit dat de uitingen hiervan meteen, overal en voor iedereen waarneembaar zijn. Beide aspecten zijn het directe gevolg van de technologische vooruitgang en van een van de duidelijkste uitdrukkingsvormen daarvan, de communicatie, die een van de paradigma's van de mondialisering is.

* De auteur is officier in het Portugese leger. Hij doceert algemene en militaire strategie aan het *Army War College* en militaire strategie aan het *National Defence Institute*.

Deze verandering en de perceptie van verandering gelden ook voor conflicten. De nieuwe wereldorde, of zo men wil het gemondialiseerde internationale politieke stelsel, wordt gekenmerkt door een obsessieve behoefte aan aanpassing, zodat conflicten goed kunnen worden geïnterpreteerd en hieraan het hoofd kan worden geboden.

Of het nu om concepten, structuren, organisaties of zelfs functies gaat, overal klinkt de roep om vernieuwing. Dit houdt ongetwijfeld verband met het paradigma van de mondialisering, de marktwerking, waarin bewapening een aparte rol vervult. Dit alles rechtvaardigt dus de keuze van het onderwerp 'Nieuwe vormen van conflicten', dat ik vanuit drie invalshoeken wil benaderen:

Is er al dan niet sprake van een wijziging met betrekking tot de soorten conflicten?

Is er al dan niet sprake van een wijziging in de geografische spreiding van conflicten?

Wat zijn de belangrijke geostrategische vraagstukken van dit moment?

De nieuwe percepties en nieuwe vormen om conflicten het hoofd te bieden zijn nauw verbonden met de veranderingen in de internationale verhoudingen. Van de Koude Oorlog waarbij de bipolariteit een vanzelfsprekendheid was, zijn we overgegaan naar een volledig andere context, die naar wij aannemen, unipolair van aard is. Vooral omdat de Verenigde Staten feitelijk de enige super-

macht is die het voorgaande stelsel heeft overleefd, waardoor de superioriteit van dit land ten opzichte van de andere grootmachten sterk is toegenomen.

Volgens Samuel Huntington gaat van het voortbestaan van een groot aantal andere grootmachten, die bepalend zijn voor de macht van de Verenigde Staten, een zekere invloed uit op het internationale systeem, dat derhalve moet worden gekwalificeerd als unimultipolair.

Andere auteurs die van mening zijn dat het systeem uni-polycentrisch is met een flexibele en eenvoudige hegemonie, lijken een semantisch foefje toe te passen. De Verenigde Staten beschikken over een enorme militaire hegemonie en leiden de belangrijkste militaire bondgenootschappen over de hele wereld, waardoor zij, afhankelijk van hun vitale belangen, bij alle conflicten kunnen ingrijpen. Een ander aspect is dat ze de controle uitoefenen over de mondiale financiële en economische instellingen die bepalend zijn voor de marktwerking, de middelen in handen hebben voor het uitdragen van de cultuur en een technologische voor-sprong hebben, waardoor ze op alle gebieden koploper zijn.

Deze status van supermacht wordt nog benadrukt door de huidige republikeinse regering, die voor wat betreft de buitenlandse betrekkingen duidelijk heeft gekozen voor een unilaterale benadering – niet te verwarren met isolationisme – maar die na de tragische gebeurtenissen van

11 september 2001 enkele wijzigingen heeft ondergaan.

De bekrachtiging van de macht hoeft niet per se gewelddadig te zijn maar kan dit – desgewenst – wel worden. De Verenigde Staten passen zorgvuldig de verschillende niveau's van dwang toe: gezag, dreiging of zelfs gebruik van geweld – enerzijds de meest beminnelijke vormen van *soft power*, anderzijds de meest meedogenloze *hard power*, afhankelijk van wat opportuun is voor de *pax americana*. De strategie voor de *War on Terror* is het meest sprekende voorbeeld hiervan.

Maar tegelijkertijd zijn de wereldmachten van de postmoderne wereld van Cooper druk bezig de 'Nieuwe Liberale Orde' te ontwikkelen waarin de Verenigde Staten bereid zijn enerzijds de suprematie te delen om hun doelen te bereiken, en anderzijds af te zien van het gebruik van het militaire apparaat om conflicten op te lossen.

Het moge duidelijk zijn dat dit systeem niet gehandhaafd kan worden en dat het heeft geleid tot een aantal nieuwe uitdagingen. Hoewel de Verenigde Staten en de meeste westerse landen dit systeem beschouwen als een waarborg voor veiligheid, kunnen niet-westerse landen, om uiteenlopende redenen, dit systeem evenwel niet voorstaan en wordt het in sommige gevallen zelfs als een bedreiging gezien.

Maar dit is wel het huidige systeem en het ziet er naar uit dat het voorlopig nog van kracht zal blijven. De geografische omstandigheden van de Verenigde Staten zijn uniek: een uitgestrekt grondgebied, natuurlijke rijkdommen, stabiele landsgrenzen, grenzend aan twee grote oceanen die de 'Amerikaanse zee' worden genoemd – de Atlantische Oceaan en de Stille Zuidzee –, technologische overmacht die zorgt voor de onschendbaarheid van het luchtruim, en trouwe bondgenoten. Dit alles strookt op dit moment met de belangen van de westerse landen.

De conflictproblematiek moet nu juist in het licht van dit systeem worden geanalyseerd.

Soorten conflicten

De eerste vraag die we ons moeten stellen is of het conflictconcept is gewijzigd qua betekenis en inhoud. Wanneer wij als uitgangspunt de klassieke definitie van een conflict hanteren, zoals voorgesteld door Julien Freund, kunnen we concluderen dat deze niet ingrijpend is gewijzigd:

'Een conflict is een opzettelijke confrontatie tussen twee personen of groepen van dezelfde soort die ten opzichte van elkaar vijandelijke bedoelingen uiten, in het algemeen veroorzaakt door een bepaald recht. Om dit recht te handhaven, te bevestigen of te herstellen probeert de ene groep de weerstand van de andere groep te breken, soms door gebruik van fysiek geweld dat zelfs kan leiden tot fysieke vernietiging.'

En volgens Coser is het:

'Een confrontatie in termen van waarden en eisen betreffende hulpbronnen, rechten of macht, waarbij elk van de opponenten de intentie heeft de tegenstander te neutraliseren, schade toe te brengen of te elimineren.'

Het conflict is een ruim begrip dat ook oorlog omvat, maar nog meer. Elke oorlog is een conflict, maar niet elk conflict is een oorlog. Ons beeld van de Moderne Staat was de verdienste van de Verlichting, ons concept van de oorlog die van Clausewitz. De eschatologische en cataclysmische filosofieën waarin het einde van de wereld en het laatste oordeel centraal staan, maakten plaats voor de politieke oorlogsfilosofie:

'Oorlog is een gewelddadige handeling die tot doel heeft de tegenstander te dwingen te doen wat we willen', oorlog 'is een rationeel instrument van de nationale politiek'.

Vanuit deze logica wordt oorlog doorgaans gedefinieerd als:

'Georganiseerd geweld tussen politieke groepen waarbij gewapende strijd op zijn minst een mogelijkheid is, waarmee een bepaald politiek doel wordt nagestreefd t.o.v. de machtsorganen van de tegenstander en dat zich ontwikkelt volgens een continu spel van mogelijkheden en toevalligheden.'

Bij dit concept wordt oorlog gerangschikt onder de conflicten, zij het specifieke conflicten waarbij de doeleinden in dienst staan van de politiek, die in een institutioneel, nationaal of staatkundig verband is ingebed.

Als we de recente gebeurtenissen op de Balkan en de nasleep van 11 september beschouwen, kunnen we constateren dat er op polemologisch gebied een omwenteling plaatsvindt doordat het concept van de oorlog zelf aan herziening toe blijkt te zijn. Is het klassieke oorlogsmodel à la Clausewitz soms aan het afbrokkelen? Hoewel het algemene begrip conflict gehandhaafd wordt, lijkt het specifieke begrip 'oorlogsconflict' volop in ontwikkeling te zijn. Laten we dit eens nader uitwerken.

De revolutie op militair gebied

Deze benadering is ingebed in wat wij noemen de revolutie op militair gebied, *Revolution in Military Affairs*, afgekort tot RMA, de term die ik verder zal gebruiken.

De Koude Oorlog had al een aantal ingrijpende wijzigingen teweeggebracht op het gebied van de polemologie, waaronder nieuwe vormen van oorlog. Met de komst van het kernwapen ontstond het concept van het *non use weapon* en een *non-war*-situatie die een rechtvaardiging vormden voor de term Koude Oorlog. Bij subversieve oorlog is ook voor het eerst het predikaat strijdende partijen verleend aan groeperingen, die niet tot een staatkundige eenheid behoren of aan irreguliere strijdkrachten. De meer traditionele militaire en politie-

Spedig zullen wij hen onze tanden laten zien (1993)

ke kringen hadden veel moeite om deze beide vormen van oorlogvoering te erkennen, omdat ze vasthielden aan de stelling dat de kernoorlog slechts een andere vorm van oorlog was. Een klassieke oorlog maar met het gebruik van krachtiger wapens, en dat de subversieve oorlogvoering slechts bestaat uit terroristische acties, die zouden kunnen worden opgelost door middel van politieoptreden.

Maar beide concepten zijn uiteindelijk aanvaard als nieuwe soorten van oorlogvoering, die aanleiding gaven tot een uitgebreide doctrine, nieuwe strategische formuleringen, nieuwe tactische regels, nieuw materieel en

structurele wijzigingen op organisatorisch gebied en in de civiel-militaire verhoudingen. Deze nieuwe soorten oorlogvoering vormden echter een aanvulling op de klassieke oorlog, zonder evenwel de principes van de klassieke oorlog aan te tasten. Het gehele militaire apparaat bleef qua opzet, voorbereiding, organisatie en uitrusting namelijk nog steeds toegesneden op de klassieke oorlogvoering.

Meerdere auteurs hebben geschreven dat de klassieke oorlogvoering achterhaald is, maar niet oorlogvoering in het algemeen, die steeds nieuwe vormen zal aannemen. De meest

recente voorbeelden geven bovendien aan dat de wijze van oorlogvoering aan het veranderen is, want het Clausewitziaanse concept van regering, strijdkrachten en bevolking is uitgehouden.

Indien inderdaad sprake is van een *Revolution in Military Affairs* (RMA), moeten we de belangrijkste kenmerken hiervan in kaart brengen.

Nieuwe vormen van oorlogvoering

Na het lezen van het werk van meerdere auteurs kunnen we concluderen dat vroegere vormen van oorlogvoering werden onderverdeeld in interne en externe oorlogen. Voorbeelden van interne oorlog zijn de staatsgreep, de

revolutie, de burgeroorlog en subversieve oorlogvoering. Als voorbeelden van externe oorlog kunnen worden vermeld, gemeten naar de omvang, volledige of onbeperkte oorlog en beperkte oorlog en, gemeten naar de ingezette middelen, nucleaire oorlog, klassieke oorlog en guerrillaoorlog. Tegenwoordig spreken wij over een nieuw spectrum van oorlogvoering bestaande uit *high intensity conflicts* – de inmiddels achterhaalde klassieke oorlogen tussen grootmachten – en *low intensity conflicts*, die worden gekenmerkt door beperkingen voor wat betreft geografische ligging, doelen, middelen en tijd. Hierbij moet evenwel een kanttekening worden geplaatst, want zoals we recentelijk konden zien in de Golfoorlog, voormalig Joegoslavië en Afghanistan, zijn de beperkingen op hun beurt afhankelijk van de gegeven situatie.

Ook al beschikt men over volledige vrijheid van handelen, dan nog blijft men afhankelijk van de grootte van het grondgebied, de keuze van militaire doelen en de hoeveelheid en soort middelen om de politieke doelen die aanleiding waren voor de oorlog, te realiseren.

Maar deze oorlogen trekken de grote mogendheden mee die de leiders zijn in het internationale systeem of in coalities waarvan ze deel uitmaken. Derhalve kan een derde vorm van oorlogvoering worden onderscheiden, die plaatsvindt in de marge van het systeem en die de vitale belangen van de grootmachten niet aantast. Deze vorm van oorlog ontwikkelt zich en duurt voort met een hoge graad van vernietiging en drama, maar wordt toch kleinschalige oorlog, moleculaire oorlog of oorlog van het derde type genoemd.

Maar de op de nieuwe vormen van oorlogvoering toepasselijke terminologie gaat nog verder. Zo wordt geregeld gesproken van *peace enforcement operations*, postmoderne conflicten, virtuele oorlogvoering en *cyberwar*, oorlog tegen het terrorisme of tegen krijgsheren. In elk geval is de klassieke terminologie ontoereikend

om alle nieuwe vormen van oorlogvoering te benoemen.

Nieuwe actoren c.q. strijdende partijen

Tal van oorlogen worden niet meer gevoerd tussen klassieke politieke machten; er is sprake van nieuwe actoren die zich aan de rand van het staatkundig bestel bevinden, een staat in de staat vormen of zelfs volledig marginaal zijn. Dikwijls zijn verschillende actoren aanwezig in één en hetzelfde oorlogsscenario. De strijdkrachten, regulier of irregulier, zijn ook niet meer automatisch aan een bepaalde natie gebonden. De strijdkrachten en de oorlogvoeringsmiddelen zijn instrumenten van de politiek. Deze nieuwe actoren, van wie vele altijd al gewelddadig zijn geweest, worden pas nu beschouwd als partijen in een oorlog. Ze kunnen deel uitmaken van fanatieke religieuze bewegingen, professionele terroristische groeperingen (zoals Al Qa'ida), nationale of transnationale georganiseerde misdaad, illegale drugshandel, (mensen)smokkel of wapenhandel. Hun militaire apparaat wordt in stand gehouden door opbrengsten uit de misdaad, of door de illegale exploitatie van hulpbronnen die worden gewonnen in de gedomineerde gebieden, door middel van externe financiering, afkomstig van ondersteunende staten of van groepen in de diaspora.

Het komt steeds vaker voor dat gebruik wordt gemaakt van nieuwe, wettige vormen van huurlingschap, waarbij op contractbasis privé-ondernemingen worden ingeschakeld die militaire diensten verlenen, en die in staat zijn de organisatie, opleiding, training, logistieke ondersteuning en zelfs de operationele inzet te verzorgen. Dit is een natuurlijke ontwikkeling die past in het kader van de professionalisering van de militaire structuren door de staten zelf, waarbij huurlingen kunnen worden ingezet ter aanvulling of vervanging van de nationale strijdkrachten, maar ook ten behoeve van niet-geïstitutionaliseerde strijdende partijen. Als voorbeeld van dit nieuwe huurlingschap kun-

nen verschillende multinationale ondernemingen worden genoemd, zoals Executive Outcomes, Strategic Resources Corporation Ltd., Sandline International, Saladin Security, Control Risks Group, Defense Systems Limited, Integrated Security Systems, Braddock, Dunn and McDonald Inc., Booz-Alien & Hamilton, Science Applications International Corporation, O'Gara Protective Services en Military Professional Resources Incorporated. Zoals we zien, is er een ruim aanbod. Het aantal aanbieders neemt zelfs toe en zal in de komende jaren nog verder toenemen. Het is interessant om te volgen in hoeverre deze organisaties kunnen optreden zonder de belangen van de eigen staat te dienen of deze zelfs te schaden. Is dit niet het geval, dan vormen zij slechts een (geprivatiseerd) verlengstuk van de dwangsystemen van de staat.

Met dit brede spectrum van nieuwe actoren c.q. strijdende partijen, kunnen er nieuwe postmoderne vormen van oorlogvoering ontstaan, waarmee we terugvallen in het systeem van machtsverhoudingen van vóór de vrede van Münster.

Nieuwe dreigingen

Deels ten gevolge van deze nieuwe actoren in oorlogsconflicten, is de perceptie van de dreiging veranderd evenals de identificatie van de vijand, die niet langer het enige doelwit van de huidige of toekomstige strijd is. Vandaag de dag strekken de begrippen 'vijand' en 'dreiging' zich uit tot alles wat vanuit zijn aard, gedragingen of doelen, het internationale systeem en/of de belangen van de betrokken mogendheden in gevaar kan brengen.

In een rapport dat de toenmalige Nederlandse minister van Defensie, Joris Voorhoeve in 1994 aan de Assemblee van de WEU presenteerde, wordt de vijand omschreven als:

'de collectiviteiten en individuen die geweld gebruiken om onrechtvaardige en illegale doeleinden na te streven. Deze collectiviteiten zijn Staten die worden bestuurd

door criminele, etnische, theocratische, linguïstische of ideologische groepen die haat en overheersing voorstaan of criminele organisaties die de grondslagen hebben ondermijnd van meerdere staten, waardoor een verwerpelijk klimaat is ontstaan waarin drugshandel, witwassen van geld, wapenhandel en geweld kunnen woekeren'.

Zo kunnen we als nieuwe vormen van dreiging aanmerken: multinationale misdaadorganisaties, nationalistisch, etnisch en godsdienstig fundamentalisme dat leidt tot irredentistische of separatistische aspiraties, strijd om de controle over hulpbronnen, zwakke staatkundige structuren, corruptie, sociaal-politieke instabiliteit, illegale migratie en door minderheden veroorzaakte onrust.

Op het niveau van de staat wordt de dreiging momenteel aangeduid met de term paria-staat, marginale staat of schurkenstaat, of – zoals de Amerikanen zeggen – *rogue state*.

Recentelijk zijn deze termen afgezwakt in de context van strategisch taalgebruik en internationale betrekkingen, en vervangen door de term *states of concern*: staten die reden tot zorg geven. Hierbij kunnen verschillende entiteiten worden aangeduid, maar de inhoud van het concept en het doel zijn dezelfde.

In het magazine *Survival* wijst Lawrence Freedman in zijn artikel *The changing forms of military conflict* op de volgende mogelijkheid: de vijanden van het Westen zouden kunnen proberen hun militaire inferioriteit te compenseren door het toepassen van bepaalde vormen van 'computeroorlogvoering', die niet zozeer gericht is op vernietiging, als wel op ontwrichting. Voorkeursdoelen hierbij zouden zijn 'systemen van luchtverkeer, financiële instellingen, (...) ziekenhuizen (...), autoverkeer (...) en zelfs kernwapens (...)'. Als gevolg hiervan heeft de Amerikaanse regering met het oog op potentiële dreigingen een aantal 'kritieke infrastructuren' in kaart gebracht.

De aanvallen van 11 september in de Verenigde Staten hebben laten zien hoe onvoorspelbaar de nieuwe dreiging is, die niet noodzakelijkerwijs van buiten hoeft te komen en die uiteen kan lopen van binnenlandse commerciële vliegtuigen, die als vernietigingswapen worden gebruikt, tot brieven/pakketten die bacteriologisch besmet zijn.

Aan deze reeks van nieuwe dreigingen kunnen nog andere worden toegevoegd, die al langer bestonden, maar nu in vernieuwde vorm worden toegepast. Daarbij kan in eerste instantie worden gedacht aan nucleaire wapens. Niet zozeer aan een kernoorlog tussen de supermachten, de grootste dreiging gedurende de Koude Oorlog, maar aan de verspreiding van kernwapens, waardoor het evenwicht, zoals overeengekomen tussen de vijf permanente leden van de VN-Veiligheidsraad, in gevaar komt. Deze dreiging heeft betrekking op de *states of concern*, waaronder de nieuwe opkomende kernmachten en zelfs de internationale misdaadorganisaties.

Een andere dreiging gaat uit van de confrontatie tussen machtsblokken; niet langer de bipolaire strijd tussen Oost en West over de controle van de macht in de wereld zoals in de Koude Oorlog, maar het zoeken naar partners om de westerse dominantie in het mondiale systeem aan te vechten.

En tot slot de controle over de belangrijkste gebieden voor grondstoffenwinning, met name olie. Ook hier niet in het kader van het Oost-Westconflict met de bedoeling deze natuurlijke hulpbronnen binnen de eigen invloedssfeer te houden, maar om de regie over productie en handel in handen te houden van de grootmachten in de geïndustrialiseerde wereld, als ook het handhaven van hun eigen reserves door middel van de regulering van de productie- en prijsniveaus.

Nieuwe doctrines

Nieuwe dreigingen, nieuwe actoren en nieuwe technologie leiden tot nieuwe structuren, nieuw materieel en nieuw beleid, die de essentie vormen

van de *Revolution in Military Affairs* (RMA).

De beginselen die het huidige militaire optreden bepalen, zijn snelheid, superioriteit, precisie en veiligheid. Dat wil zeggen dat de dominerende mogendheden van het systeem aan een oorlog deelnemen, indien zij er zeker van zijn dat deze snel afgerond kan worden, zij een duidelijk materieel overwicht hebben en geen onaanvaardbaar risico lopen. Het verschil op het gebied van de middelen voor het neutraliseren van de tegenstander, een grote capaciteit van de aan- en afvoerwegen en een robuust C2I-systeem, staan borg voor een absolute permanente beheersing van het operatiegebied; een goed gekozen organisatievorm van de strijdkrachten zorgt ervoor dat onmiddellijk gereageerd kan worden op een veranderende situatie. Hiervoor is een juiste analyse en verwerking van de ontvangen informatie vereist. Er zijn drie factoren die samen leiden tot het succes van de oorlog.

Snelheid, precisie en overwicht zijn niet alleen gegrondest op een sterk overwicht in termen van conventionele of nucleaire bewapening en uitrusting en van nieuwe technologieën, maar ook op een constante aanpassing van de structuur, teneinde een grotere snelheid, reikwijdte en flexibiliteit te verkrijgen. Er zijn meerdere tekenen die op een dergelijke ontwikkeling duiden: de *conditio sine qua non* van een absolute vrijheid van handelen in het luchtruim – en niet alleen lucht-overwicht – zonder welke geen enkel grondoptreden wordt begonnen; de strategische herijking waardoor expeditionair optreden mogelijk wordt; de herstructurering van de grote eenheden die minder centraal, autonoom en flexibeler worden –, *Combined and Joint Task Forces* of multinationale interservice strijdkrachten, die gerangschikt worden onder de algemene noemer 'Snelle Interventiemacht', waarmee snel een *out-of-area*-optreden kan worden gerealiseerd.

Deze conceptuele hervorming is in

november 1991 (Rome) door de NAVO gestart in haar nieuwe Strategisch Concept, en in april 1999 te Washington afgerond. Het veiligheidsbeginsel komt tot uiting in het streven, dat bijna tot doel is verheven, geen verliezen te lijden.

De taken die door militairen worden uitgevoerd, niet alleen op het gebied van vredesmissies maar ook om bij de bestrijding van nieuwe dreigingen zoals terrorisme, georganiseerde misdaad, drugshandel, *crowd and riot control*, sabotage, toezicht op bevolkingsgroepen en op aan- en afvoerwegen en hulp aan vluchtelingen, zijn eigenlijk vaak politietaken, waarbij de militairen gehinderd kunnen worden door hun ingewikkelde en moderne uitrusting.

Een nieuw veiligheidsconcept

In deze korte bespreking van de huidige conflictvormen, die dikwijls leiden tot overdenkingen inzake veiligheid, moet ook naar het veiligheidsconcept worden gekeken, dat eveneens aan verandering onderhevig is. Veiligheid is een steeds breder concept aan het worden en niet meer alleen een manier om externe en interne dreigingen het hoofd te bieden; veiligheid behelst eveneens de beheersing van een heel scala aan risico's. In restrictieve zin is de defensieorganisatie verantwoordelijk voor het bestrijden van dreigingen. In een ruimer verband is het de taak van de veiligheidsorganisaties zich te weer te stellen tegen risico's.

Het onderscheid tussen risico en dreiging is gelegen in het feit dat dreiging een intentie veronderstelt, een rationele agens, terwijl risico verband houdt met het toeval of een natuurverschijnsel. De dreiging komt voort uit een plan van een tegenstander en kan worden opgespoord. Risico kan voortkomen uit een abstracte entiteit en is onvoorspelbaar. Daarom is voor dreiging een strategie nodig, maar moet er in de planning altijd rekening gehouden worden met risico's.

De huidige tendens wanneer we over conflicten spreken, is dat een verschuiving plaatsvindt naar het terrein van de veiligheid. Er wordt steeds meer gesproken over veiligheid en steeds minder over verdediging; diensengevolge gaat het meer om de risico's dan om de dreigingen.

In zijn boek *Strategische overdenkingen* maakt generaal Loureiro dos Santos (voormalig Portugese BLS) de volgende opmerking: *'het lijkt erop dat het moment is gekomen om de term National Defense te vervangen door National Security'*, hetgeen de meest Engelssprekende landen reeds hebben gedaan, maar door de meeste Europese landen nog niet is geaccepteerd. Volgens een rapport dat door de Canadees Marshall in mei 1995 aan de Vergadering van de WEU is gepresenteerd *'worden de toename van de wereldbevolking, de massale immigratie (...), de internationale misdaad, de drugshandel, alsmede de door de klimaatverandering veroorzaakte gevaren voor het milieu in Canada beschouwd als bedreigingen voor de veiligheid in zeer ruime zin'*. Uiteraard valt dit concept buiten het scala van reeds genoemde dreigingen. Eigenlijk zijn dat risico's.

Het gaat ook om risico's bij het onderzoek dat de Verenigde Staten verrichten naar het mogelijk gebruik van kernwapens om meteorieten te vernietigen, die mogelijk in botsing kunnen komen met de aarde en de mensheid kunnen bedreigen.

Voor de bestrijding van risico's m.b.t. milieu, bevolkingsgroei, sociaal-economische vraagstukken en natuurrampen, is een samenwerkingsconcept op veiligheidsgebied ontwikkeld, waarbij niet de veiligheid van één persoon wordt afgezet tegen die van een andere, of de veiligheid van A niet wordt vergroot ten koste van de veiligheid van B, maar waarbij de veiligheid van elk individu tot de veiligheid van allen leidt. Het is niet mogelijk een nieuwe 'conflictkaart' te tekenen, zonder dit nieuwe veiligheidsconcept in overweging te nemen. Dit komt omdat zelfs de risico's

die geen dreiging inhouden, omdat ze niet afhankelijk zijn van menselijk handelen en derhalve niet vallen onder het begrip conflict, wel degelijk ten grondslag kunnen liggen aan problemen die leiden tot veel menselijke conflicten.

Wij bevinden ons dus thans in een veranderingsfase. In plaats van collectieve verdediging hanteren we het begrip collectieve veiligheid en zijn we op weg naar coöperatieve veiligheid, zoals bij het *Partnership for Peace* of de *Dialog voor de Middellandse Zee* binnen het Atlantisch Bondgenootschap.

Samengevat is oorlog, ook al blijft het een politiek instrument, niet langer meer voorbehouden aan de politiek. Clausewitz is nog steeds actueel, maar hij is niet langer van doorslaggevende invloed op het militaire denken.

Geografische spreiding van conflicten

Aangezien ik de nieuwe soorten conflicten reeds heb besproken, kom ik nu, zoals aangekondigd in de inleiding, tot het in kaart brengen van de huidige geografische spreiding van conflicten. Dit doe ik langs twee lijnen: de macrodimensie van het globale of mondiale conflict, en de microdimensie van de regionale of lokale conflicten.

Conflicten op mondiaal niveau

Hoewel de deskundigen op het gebied van RMA van mening zijn dat wereldoorlogen, situaties van totale oorlog en *high intensity conflicts* tot het verleden behoren, zijn tal van polemologen een andere mening toegedaan. In dit verband breng ik twee theorieën voor het voetlicht die minder optimistisch zijn.

Botsing van culturen

In zijn boek *The Clash of Civilisations* stelt Samuel Huntington, dat het

risico van een oorlog tussen de grootmachten of de grote machtsblokken zoals ten tijde van de Koude Oorlog, niet meer bestaat. Tegelijkertijd meent hij echter dat *'in de wereld in wording de grootste bedreiging voor de wereldvrede wordt gevormd door de botsing van culturen'*. Naar zijn mening is oorlog tussen culturen mogelijk en kan deze oorlog mondiale afmetingen krijgen, omdat het uitmondt in de rivaliteit tussen de supermachten.

Terwijl op microniveau, dat wil zeggen het niveau van regionale conflicten of conflicten van lage intensiteit, de kans op conflicten het grootst is aan de grenzen van de islamitische

invloedsfeer; daar waar de islamcultuur in contact komt met de naburige, orthodox christelijke, hindoe-, afrikaanse en westerse christelijke culturen, zal het op macroniveau in geval van een totale oorlog gaan om de tegenstelling tussen *'het Westen en de rest van de wereld, met de meest hevigste conflicten tussen enerzijds moslims en Aziatische gemeenschappen en, anderzijds, het Westen.'*

De auteur is van mening dat een dergelijk mondiaal conflict zich daadwerkelijk kan voordoen, niet ten gevolge van territoriale geschillen maar van andere oorzaken, zoals de verspreiding van wapens, migratie,

het democratisch stelsel en de mensenrechten, natuurlijke hulpbronnen, met name olie, het islamitisch terrorisme en de Chinees-Amerikaanse strijd om de hegemonie in het Verre Oosten.

De analyse in dit boek wijkt niet af van de grote geopolitieke theorieën van de twintigste eeuw. Uiteraard is het boek niet gespeend van enig polemisch gehalte, waarmee de auteur tracht de aandacht van de Verenigde Staten te vestigen op wat hij beschouwt als de grote uitdaging waarvoor de *pax americana* gesteld wordt, namelijk de bestrijding van de islamitische dreiging.

Moeder bekend, maar wie is de vader? (1979)

De Derde Wereldoorlog

Een andere afwijkende mening geeft Philippe Engelhard in zijn boek *La troisième guerre mondiale est commencée* (De Derde Wereldoorlog is begonnen). Het idee in de titel is niet nieuw, maar het perspectief is volledig anders dan tijdens de Koude Oorlog toen de Derde Wereldoorlog in verband werd gebracht met de confrontatie in de vorm van indirecte strategie tussen de twee supermachten.

Engelhard verwerpt de analyse van Huntington categorisch en komt met de theorie van de opkomst van een andere mondiale breuklijn die geen tweedeling aanbrengt tussen landen, maar tussen het Noorden en het Zuiden.

In deze optiek wordt de Derde Wereldoorlog derhalve een oorlog – op mondiale schaal – tussen het rijke Noorden en het arme Zuiden; maar de Noord-Zuidverdeling wordt steeds minder lineair, want er ontstaat een nieuw Noorden in het Zuiden en een nieuw Zuiden in het Noorden.

De grote aantallen paupers, die in de marge of buiten de maatschappij staan en steeds grotere concentraties vormen rond stedelijke gebieden, zijn gemakkelijk te mobiliseren groepen; volgens de auteur ontstaat er met name een 'reservistenleger van de maffia- en terreureconomie', twee belangrijke nieuwe dreigingen, zoals wij reeds aangestipt hebben. Etnische, godsdienstige en nationalistische conflicten, het gebrek aan natuurlijke bronnen, milieuproblemen, onevenwichtige bevolkingsaanwas en de gettovorming, zijn factoren van onrust die de weg openen naar een algeheel conflict dat, volgens de auteur, een bipolair karakter kan aannemen. Enerzijds de overheersende macht van het mondiale systeem, de Verenigde Staten en hun onvoorwaardelijke bondgenoten en, anderzijds, degenen die zich verzetten tegen deze hegemonie en de *outcasts*.

Engelhard noemt meerdere breuklijnen die een voedingsbodem zijn voor de Derde Wereldoorlog, 'tussen

arme en rijke samenlevingen, tussen de moslimregio's en het Westen (...), tussen non-conformistische en conformistische samenlevingen (...), tussen egalitaire en sterk inegalitaire samenlevingen (...), tussen seculiere en godsdienstige staten (...) en tussen de dominante machten (G7 of G8) en de overige staten'.

Deze oorlog zal worden gekenmerkt door twee dimensies, de wijdverbreide, mondiale macrodimensie en de microdimensie, tussen het noorden en het zuiden van elke staat of regio. Deze laatste dimensie is verantwoordelijk voor fenomenen als racisme, vreemdelingenhaat en totalitaire tendenzen die aanleiding kunnen geven tot interventies van buitenaf, als gevolg van eenduidige of dubbelzinnige interpretaties van het – humanitaire – recht van inmenging. De kruising en de uitbreiding van deze fenomenen zorgen voor een verdere mondialisering van het conflict.

De auteur illustreert zijn visie op de vorm waarin de oorlog plaatsvindt.

'Waarschijnlijk zal geen sprake zijn van een openlijke oorlog tussen rijk en arm, maar een sfeer van geweld en totaal gebrek aan burgerzin. De werkelijke oorlog zal de oorlog zijn die de maffia begint tegen de samenleving. De armen leveren de troepen. Deze oorlog is reeds begonnen'.

Regionale en lokale conflicten

De *Strategische Atlas* (uitgave 1994) toont twee illustratieve kaarten van de conflicten tussen staten en van interne conflicten die sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog hebben plaatsgevonden. Op beide kaarten is te zien dat al deze conflicten, afgezien van een aantal op de Balkan en in de Kaukasus, plaatsvonden op het zuidelijk halfrond, niet in fysisch-geografische zin (ten zuiden van de evenaar) maar in de geopolitieke zin van de Noord-Zuidverdeling. Als we op deze kaart de conflicten nagaan die na het einde van de Koude Oorlog hebben plaats-

gevonden, dat wil zeggen tijdens de Nieuwe Orde, kunnen we vaststellen dat deze tendens zich handhaaft.

De gevoeligste gebieden, die we kunnen aanduiden als endemische conflicten zijn het Midden-Oosten of, liever gezegd, het grotere Middellandse-Zeegebied – van de Maghreb tot aan de Kaspische Zee en tot de Perzische Golf, het gebied van Zuidwest-Azië en Subsahara-Afrika. Hieraan zouden, zij het nu in mindere mate, kunnen worden toegevoegd, Latijns-Amerika, tussen Mexico en Colombia, en Centraal- en Zuid-Azië, dat nu ten gevolge van het conflict in Afghanistan in de belangstelling staat. Deze tendens bevestigt dus de theorieën van Jean-Paul Charnay en Samuel Cohen, die stellen dat er op deze wereld regio's zijn waar een aantal structurele factoren samenkomen die meer dan elders spanningen en conflicten oproepen.

Charnay heeft deze regio's strategische kloven genoemd:

'breuklijnen of raaklijnen tussen samenlevingen, dat wil zeggen grensgebieden tussen geografische entiteiten en groepen mensen met verschillende culturen, talen, sociale en economische omstandigheden en ideologieën, die naast elkaar bestaan of juist door natuurlijke hindernissen en/of staatkundige of bestuurlijke grenzen worden gescheiden (...). De strategische kloof kan een fysiek en/of sociaal karakter hebben'.

Volgens Charnay zijn de strategische kloven vooral gebieden met schiereilanden, archipels, zeestraten, en kanalen waar landen, samenlevingen, culturen, en godsdienstige en etnische groeperingen zich met elkaar vermengen. Het Midden-Oosten, in het bijzonder de Golfregio en de Kaukasus, de Balkan, Zuidwest-Azië, Midden-Amerika en het Caribisch Gebied zijn dus voorbeelden van strategische kloven.

In de wereldvisie van Samuel Cohen bestaat er een aantal gebieden die hij

aanduidt als 'gefragmenteerde gordels' en die hij als volgt kenmerkt:

'een grote, strategisch gelegen regio waarin een aantal staten met elkaar in conflict zijn en die volledig afhankelijk zijn van de tegengestelde belangen van de naastgelegen grote mogendheden. Het bijzondere kenmerk van deze gordel is zijn politieke en economische versnippering'.

In de eerste uitgave van zijn boek, in de jaren zestig, ging Cohen uit van het bestaan van twee gefragmenteerde gordels, de ene in Zuidwest-Azië en de andere in het Midden-Oosten. In een heruitgave in de jaren tachtig, na de onafhankelijkheid van de Portugese kolonies, stelt hij dat Subsahara-Afrika kan worden beschouwd als een derde gefragmenteerde gordel.

Wanneer we de visies van Charnay en Cohen samenvoegen, zien we een totaaloverzicht van de meest intense en persistente lokale en regionale conflictgebieden in de Nieuwe Wereld: Midden-Oosten/ Balkan/ Kaukasus; Zuidwest-Azië; Subsahara-Afrika.

In het eerstgenoemde gebied overheersen factoren die verband houden met de erfenis van het verleden, waarin eeuwenlang opeenvolgende dynastieën hun aspiraties trachten te verwezenlijken. Maar er zijn ook factoren die het gevolg zijn van de botsing tussen scheuringsprocessen, veroorzaakt door het streven naar afscheiding van etnisch-culturele minderheden, en verenigingsprocessen, gebaseerd op irredentistische tendenzen die worden gevoed door het streven naar regionale hegemonie, bijvoorbeeld Groot-Servië, Groot-Kroatië, Groot-Albanië, Groot-Turkije, Groot-Irak, Groot-Syrië, Groot-Iran of Groot-Israël. Weer andere factoren hebben betrekking op de natuurlijke hulpbronnen (overdaad aan fossiele brandstoffen en gebrek aan drinkwater). Tot slot verdient de geografische positie aandacht: het punt waar drie continenten elkaar raken, drie samenlevingsvormen, drie godsdiensten,

binnenzeeën en nauwe toegangswegen tot de open oceanen.

In het tweede gebied spelen factoren die verband houden met de meest recente erfenis van de Europese koloniale rijken. Anderzijds spelen de geografische compartimentering en versnippering, de strategische ligging tussen de Indische Oceaan en de Stille Zuidzee, alsook de zee- en handelsroutes, met name voor olie, een rol. Maar ook de bekende rijkdom aan koolwaterstoffen, mineralen en exotische houtsoorten. China had de ambitie zijn status als regionale macht bevestigd te zien, inclusief de Taiwanese kwestie en de Zuid-Chinese Zee. De botsing tussen de culturen aan de grenzen van de islamitische invloedssfeer vormt een voedingsbodempoor scheuringsprocessen in staten die weinig cohesie hebben, vanwege het feit dat ze onderdeel uitmaken van een archipel.

In het derde gebied moeten factoren van politieke aard benadrukt worden, zoals de kwetsbaarheid van de jonge onafhankelijke staten en een tendens tot despotische regimes, die zijn gebaseerd op robuuste militaire structuren. De, uit het koloniale tijdperk stammende, kunstmatige politieke grenzen, maken het moeilijk een staat als natie te identificeren. Deze regio gaat gebukt onder inmenging van buitenaf, in het bijzonder door de voormalige koloniale overheersers en onder gebrek aan belangstelling van de internationale gemeenschap voor oplossing van de conflicten. Bovendien speelt zich hier een humanitaire tragedie af als gevolg van de bevolkingsexplosie, grote groepen ontheemden, verstedelijking, etnische twisten en stammenoorlogen, het ontbreken van sociale voorzieningen, hongers, epidemieën, analfabetisme, werkloosheid en marginalisering. Maar het gaat vooral om de macht over de grondstoffen, zoals olie, mineralen en hout. Samengevat: alles wat bevorderlijk is voor de proliferatie van wat onbestuurbare chaotische entiteiten genoemd wordt.

We kunnen vaststellen dat op lokaal en regionaal niveau de post-Koude Oorlogconflicten niet talrijker of anders van aard zijn dan de conflicten tijdens de Koude Oorlog. Maar deze conflicten kwamen gewoon op de tweede plaats en naar de werkelijke oorzaak ervan werd nooit gekeken, want elk conflict hield verband met de Oost-Westconfrontatie en met het ideologische paradigma. Deze lokale en regionale conflicten werden weliswaar door de Koude Oorloglogica gevoed, maar hadden diepere oorzaken, die in sommige gevallen inherent zijn aan de conflict- en spanningsgebieden waar ze plaatsvonden. Derhalve hebben zij de Koude Oorlog overleefd en zijn sommige conflicten zelfs intenser geworden.

Bovendien heeft 11 september ons een bittere waarheid onthuld: op deze aarde bestaan geen bolwerken die onaantastbaar zijn.

Grote geostrategische vraagstukken van dit moment

Als we ervan uitgaan dat strategie conflictbeheersing is en geostrategie de analyse van de geografische factoren om, via de strategie, de politieke doeleinden te realiseren, kan ik deze presentatie van de nieuwe vormen van conflicten afsluiten met een samenvatting van de onderwerpen die ons momenteel uit geostrategisch oogpunt grote zorgen baren. Hiermee bedoel ik de grote vraagstukken die vanuit een geostrategische benadering moeten worden geanalyseerd, omdat deze ook de conflicttonelen omvatten.

Proliferatie van massavernietigingswapens

De proliferatie van massavernietigingswapens (WMD) houdt doorgaans verband met de kwantitatieve of kwalitatieve toename van de uiteenlopende soorten bewapening en bijbehorende technologie, binnen en tussen staten. Dit concept omvat wapenont-

wikkelingsprogramma's, maar eveneens de al dan niet legale handel in wapens, materieel of technologie, die een versterkend en versnellend effect heeft op de proliferatie.

In Noordoost-Azië is de instabiliteit in de regio vergroot als gevolg van nucleaire programma's, chemische en biologische wapens en de door Noord-Korea ontwikkelde ballistische raketten, die een bedreiging vormen voor de veiligheid van Zuid-Korea en Japan.

China is een mogendheid die een groot scala aan uiteenlopende moderne wapens bezit. Ondanks de actieve rol van China in internationale instanties voor wapenbeheersing gedurende de jaren negentig, heeft China, door Iran en Pakistan te steunen, niettemin bijgedragen tot het ontstaan van instabiele regio's.

In Zuid-Azië vormt het conflict tussen India en Pakistan, alsmede de ontwikkeling van nucleaire programma's door deze beide staten een slecht voorbeeld en het belemmert de mondiale inspanningen gericht op non-proliferatie, die moeilijker te controleren is in dichtbij gelegen regio's zoals het Midden-Oosten.

Daarnaast vormt Libië onder leiding van Khadafi een potentiële dreiging voor de internationale gemeenschap en voor de buurlanden. Ondanks het feit dat de nucleaire en biologische programma's nog in de beginfase verkeren, moet terdege rekening worden gehouden met de Libische capaciteiten op het gebied van chemische wapens en ballistische raketten, die in 1987 al werden uitgetest in een trefpen met Tsjadische troepen.

Een ander aspect van de proliferatie is de wapenhandel, inclusief het transport van conventionele wapens van de ene staat naar de andere. Hierbij gaat het niet alleen om wapens die worden verkocht, maar ook om uitwisselingen en giften. Wapentransport zou derhalve een betere aanduiding zijn om de wapenhandel te benoemen. Het leeuwendeel van deze 'transporten' vindt plaats zonder medeweten van de regering, ondanks het feit dat de

fabrikanten en ook anderen, doorgaans tussenpersonen, bij dit proces een belangrijke rol vervullen.

Dit is nogmaals een verwijzing naar de problemen die verband houden met de proliferatie en die betrekking hebben op het feit dat bepaalde staten deze middelen tegen hun buurlanden of bevolking kunnen inzetten, hetgeen hen maakt tot *paria*-staten in het internationale systeem, zoals Madeleine K. Albright het ooit treffend verwoordde.

Wat betreft de proliferatie van wapens kan men concluderen dat de massavernietigingswapens, en binnen die categorie de kernwapens, in de huidige politiek-strategische conjunctuur een van de grootste bedreigingen voor de internationale vrede en veiligheid vormen. Zolang deze proliferatie een nog niet beheerst reëel gevaar is, moeten nieuwe mogelijkheden om te reageren ontwikkeld worden teneinde:

- de preventiemaatregelen aan te scherpen;
- de niveaus van de huidige dreiging te verminderen;
- verdedigingsmogelijkheden tegen de dreiging te ontwikkelen;
- de maatregelen op het gebied van vertrouwen en samenwerking aan te scherpen.

Bevestiging van het grensoverschrijdend terrorisme

De tragische gebeurtenissen van 11 september, waarbij het gebruikelijke geweldsniveau van terroristische aanslagen ruim is overschreden, geven aanleiding tot de volgende overweging: zijn de door ons aanvaarde vooronderstellingen niet achterhaald of op z'n minst aan een ingrijpende wijziging onderhevig? Het terrorisme waarmee de daders de aandacht vragen voor hun zaak en dat gericht is tegen de burgerbevolking om de door hen gewenste politieke veranderingen te bewerkstelligen, stelt vandaag de dag steeds grotere uitdagingen op politiek, psychologisch, economisch en militair niveau.

Het grensoverschrijdende terrorisme dat een maximaal verrassingseffect beoogt, wordt gebruikt om meerdere soorten politieke doelen te realiseren, in de meest ruime betekenis van de term *politiek*; het wordt gekenmerkt door het feit dat de terroristische acties worden gepleegd door (in netwerken georganiseerde) actoren buiten de staat, die een sfeer van terreur kweken of hiervoor de kiem leggen. Terroristische acties die niet door een bepaalde groepering worden opgeëist, versterken het gevoel van onzekerheid, terreur en onveiligheid en vormen een ander aspect van het fenomeen 'deterritorialisatie'. Bij deze vorm van terrorisme, die streeft naar het behoud van de belangen van eschatologische aard '*die tot doel hebben een bijdrage te leveren aan een hoger goddelijk (de heilige oorlog, God's wet op aarde) of menselijk doel (...)*', wordt gebruik gemaakt van de verschillen tussen samenlevingen, aan de hand van bepaalde ideologieën of waarden. Het grensoverschrijdende terrorisme hanteert dus andere waarden dan de grondbeginselen van de verschillende staatsbestellen. Dit fenomeen gaat gepaard met een soort defaitisme tegenover een superieure macht, dat wordt gevoeld door de ongelijkheid op technologisch, economisch en militair gebied.

Wat zal de toekomst ons brengen? Met wat voor soorten conflicten zullen wij op korte termijn te maken krijgen? Vast en zeker een lange strijd die mogelijk sterk afwijkt van wat we tot nog toe gewend waren. Het valt te verwachten dat wij een strategisch optreden zullen meemaken waarbij de traditionele (zuiver militaire en conventionele) handelingen niet de hoofdrol vervullen. Wij moeten evenwel niet uitsluiten dat er een heropleving komt van het optreden van *Special Forces* om specifieke voordelen in de tijd/ruimte te verkrijgen, met gelijktijdige inzet van *luchtcapaciteit*. Het ligt in de lijn der verwachting dat straks alle vormen van geweldadige dwang worden ingezet en dat derhalve sprake zal zijn van totale oorlog.

Het grote gelijk (1996)

Sinds 11 september vormt het grensoverschrijdende terrorisme een andere vorm van dreiging die het gevolg is van discrepanties in waarden, zowel wat betreft de vormen van optreden als de beoogde doelen of uitwerkingen. In dit geval was de uitwerking dermate vernietigend dat een terroristische aanslag, voor het eerst, als oorlogshandeling is aangemerkt; en dus logischerwijs ook de bestrijding ervan.

Sociale explosie

Hierbij gaat het om de kloof tussen het Noorden en het Zuiden die in de jaarverslagen van het *United Nations Development Program* aan de kaak wordt gesteld. De talloze maatschap-

pelijk uitgerangeerde mensen, de outcasts, de werklozen, de desperado's: al deze mensen zijn een gemakkelijke prooi voor de internationale misdaad; en het Noorden blijft hiervan mogelijk niet gevrijwaard.

Het rijke, ontwikkelde, consumerende Noorden exporteert in deze wereld van grenzenloze communicatie zijn imago van overvloed en welzijn, en heeft een aanzuigende werking die nog wordt gestimuleerd door de explosieve bevolkingsgroei, schaarste en onveiligheid in het Zuiden. De immigratiegolf van Zuid naar Noord wordt beschouwd als één van de nijpendste kwesties voor de samenstelling van de westerse samenlevingen op korte termijn. Bovendien verloopt de integratie moeizaam. Er is zelfs al

sprake van Noord-Zuidgrenzen in het Noorden en in het Zuiden zelf. Het democratisch-liberale bestel staat onder druk door de spanningen in de getto's, veroorzaakt door de etnische, godsdienstige, culturele en sociale minderheden – waarin de jongeren de meerderheid vormen – door mensonwaardige situaties ten gevolge van de grootschalige, chaotische urbanisatie, door de aantasting van het milieu zoals verontreiniging, woestijnvorming, opraken van natuurlijke hulpbronnen en de teloorgang van de ruimtelijke ordening.

Dit is koren op de molen van de grote maffiaorganisaties die, met behulp van volwaardige privélegers, de drugshandel, de illegale winning van en handel in grondstoffen, de illegale

immigratie, de wapenhandel, de smokkel en het witwassen van geld, volledig onder controle hebben. Populistische en demagogische figuren zullen trachten aan te tonen dat de democratie te tolerant is en oproepen tot meer autoritaire en repressieve systemen.

Maar dit is ook een ideale voedingsbodem voor nieuwe heilsverwachtingen die ten grondslag liggen aan fundamentalistische godsdiensten, met name het islam-fundamentalisme dat zich met een grotere dynamiek, meer aanhang en een grotere politieke ambitie profileert. Het fundamentalisme vormt een reactie op het onvermogen van de seculiere politieke bewegingen en van de leidende groeperingen in de strijd tegen het kolonialisme, om een oplossing te vinden voor de problemen die de onafhankelijkheid met zich meebracht. Het is in al zijn complexiteit tevens een cultureel protest tegen de als vernederend ervaren dominantie van het Westen, die men door middel van de mondialisering in stand tracht te houden.

Het irrationele fanatisme en sektarisme is bevorderlijk voor extremistische en apocalyptische vormen van terrorisme.

Dit is een geostrategische kwestie die in het Nieuwe Veiligheidsconcept past.

Het achterhaalde systeem van de Verenigde Naties

Men is het er in het algemeen over eens dat de Verenigde Naties, met name de Veiligheidsraad – het orgaan voor preventie, regulering en oplossing van conflicten – niet meer voldoet aan de behoefte van het huidige internationale stelsel. De Volkerenbond en de VN, twee organisaties voor collectieve veiligheid die zijn ontstaan na resp. de Eerste en Tweede Wereldoorlog, waren de weerspiegeling van een wereld die werd gedomineerd door de overwinnaars van deze oorlogen. Maar de situatie van na de Koude Oorlog is niet meer dezelfde als in 1945.

Een aantal inspanningen om regionale organisaties voor collectieve veiligheid te stimuleren mislukte, vooral wanneer niet kon worden gerekend op de rechtstreekse steun van grote mogendheden.

De toepassing van het recht van humanitaire inmenging is een concept uit de theorie van de Nieuwe Wereldorde en past, met zijn aanname dat extreme situaties van vitale tekorten een bedreiging voor de internationale vrede en veiligheid kunnen vormen, in het Nieuwe Veiligheidsconcept. Maar humanitaire inmenging is slechts gerechtvaardigd wanneer daarbij de fundamentele beginselen worden geëerbiedigd, in het bijzonder de beoogde universele waarden, het mandaat van een erkende supranationale entiteit, de beginselen van proportionaliteit en onpartijdigheid ten aanzien van de besluiten van de mandaterende entiteit.

De Verenigde Naties in hun huidige paradoxale samenstelling, waarin een democratisch orgaan – de Algemene Vergadering – ondergeschikt is aan een oligarchisch orgaan – de Veiligheidsraad –, kunnen in feite niet altijd garanderen dat vredesoperaties en humanitaire acties doeltreffend zijn.

Het probleem is dat het ondanks alle herstructureringsplannen niet lukt de grootste handicaps van de VN te elimineren, door een meer democratische structuur van de V-Raad en een meer representatieve afspiegeling van de wereldgemeenschap en de actuele machtsverhoudingen te realiseren.

Het grote knelpunt is het vetorecht van de vijf permanente leden van de V-Raad, hét voorbeeld van een oligarchisch model, dat een erfenis van het verleden is, maar waarvan niemand afstand wil doen. Er is nog geen vorm gevonden om de uitvoering van de resoluties van de V-Raad, waartoe de supermachten zich expliciet verbonden hebben, af te dwingen, als het vetorecht niet meer van kracht is. Het voorstel tot uitbreiding van het aantal permanente leden, maar met behoud van de verschillende statussen, vormt

geen oplossing voor het eigenlijke probleem.

Het betreft hier een geostrategische kwestie waarvan veel andere aspecten afhangen. Een aantal ervan is in dit verband al besproken.

Conclusie

Aan de hand van de in de inleiding genoemde drie invalshoeken concludeer ik als volgt:

Soorten conflicten

De mondialisering, die gegrondvest is op communicatie en marktwerking, heeft geleid tot de invoering van nieuwe parameters voor de interpretatie van de polemologie, die een weergave vormen van de unipolaire aard van het internationale systeem. Zonder dat het meer algemene conflictconcept is veranderd, zijn nieuwe theorieën over oorlog ontstaan, die hebben geleid tot de *Revolution in Military Affairs* (RMA).

RMA wordt evenwel gepresenteerd als een theorie met een subject en een object. RMA is de uiting van het standpunt van de hegemonische kern van de mondialisering – de westerse, christelijke, liberale, ontwikkelde wereld met als leider de Verenigde Staten – en van de bezorgdheid ten aanzien van gewelddadige conflicten, waarmee wij in de perifere gebieden te maken kunnen krijgen. Dat wil zeggen in de niet-christelijke wereld waar alle kiemen van het conflict, voortkomend uit onderontwikkeling, aanwezig zijn.

Maar aan de klassieke vormen van oorlogvoering zijn op mondiale schaal nieuwe vormen toegevoegd, op het gebied van RMA, met nieuwe termen voor nieuwe doctrines en wijzen van optreden, nieuwe strijdende entiteiten om aan nieuwe dreigingen het hoofd te bieden, zonder dat ze de oude vervangen. Er zijn overal ter wereld nog grote gebieden waar de klassieke vormen van oorlog heersen of naast de nieuwe oorlogsvormen bestaan.

Oorlog is nog steeds een instrument van de politiek, maar kan daarnaast

ook iets anders zijn. In zekere zin zijn wij getuige van de ontmanteling van de oude strategische orde, in de vorm van een overgang van post-moderne naar pre-moderne oorlogen.

Geografische spreiding van conflicten

Hoewel op mondiaal niveau de tendens bestaat om de klassieke oorlogen, waarbij supermachten of grootmachten tegenover elkaar staan, als achterhaald te beschouwen, zou het fout zijn te denken dat deze vorm van oorlogvoering definitief uit het oorlogsspectrum is verdwenen. Vooralsnog zorgt het nucleaire vermogen voor evenwicht en wordt dit vermogen nagestreefd door elk land dat een grootmacht wil worden.

Op regionaal niveau zijn de endemische conflictgebieden dezelfde als tijdens de Koude Oorlog en zelfs van de tijd daarvoor: de – potentiële – brandhaarden rond de Middellandse Zee, met name het Midden-Oosten en Zuidoost-Europa, Subsahara-Afrika, Zuidoost-Azië en Latijns-Amerika.

Grote geostrategische vraagstukken

Hoewel de *Revolution in Military Affairs* geen ingrijpende veranderingen betekent voor de belangrijkste geostrategische problemen, heeft RMA nieuwe stof tot nadenken geleverd en is het belang van oude kwesties opnieuw onder de aandacht gebracht.

Op nucleair gebied heerst thans vooral bezorgdheid over de proliferatie

van kernmachten. Een nieuwe confrontatie tussen twee machtsblokken is niet gebaseerd op ideologische verschillen, maar op de tegenstelling tussen de landen die de kern van het mondiale stelsel vormen en de perifere landen. Het conflict tussen arm en rijk, de nieuwe uiting van het Noord-Zuidconflict, heeft nu de vorm gekregen van een directe confrontatie, die niet meer alleen op het strategische vlak via de uitbreiding van invloedsgebieden plaatsvindt. De VN-structuur is achterhaald en niet meer toegesneden op de huidige situatie; het is niet langer het mondiale instrument voor de collectieve veiligheid dat het behoort te zijn.

Deze onderwerpen, die alle stammen uit het tijdperk van de Koude Oorlog, lijken het belangrijkste te zijn en blijven het geostrategische landschap nog steeds bepalen, zij het in een nieuw jasje, namelijk het unipolaire systeem van de Nieuwe Wereldorde.

Op strategisch-militair gebied, uiteindelijk onze *core-business*, mogen we slechts hopen dat de onvermijdelijke aanpassing van de militaire apparaten, gericht op actief optreden binnen deze Nieuwe Orde, niet leidt tot de gebruikelijke bezuinigingen, die slechts ingegeven worden door economische korte-termijndoelstellingen. Zoals wij van Clausewitz hebben geleerd, is oorlog een kameleon die voortdurend verandert. En wij kunnen en mogen niet vergeten dat alleen de agressor

werkelijk op de aanvang van het volgende conflict is voorbereid, omdat hij als enige weet wanneer, waar, hoe en met welke middelen het zal plaats hebben.

Het lijkt derhalve vanzelfsprekend dat een breed scala aan militaire capaciteiten in stand moet worden gehouden of moet worden ontwikkeld en dat ze zo flexibel mogelijk moeten worden ingezet. Dat betekent dat de strategische planning niet mag worden verwaarloosd.

Wij kunnen misschien verrast worden, maar niet per se overwonnen.

Literatuur

- Chaliand, Gérard et Rageau, Jean-Pierre, *Atlas Stratégique*, Paris, Fayard, 1984.
- Charnay, Jean-Paul, *Technique et Géosociologie. La Guerre du Rif. Le Nucléaire et l'Orient*, Paris, Anthropos, 1984.
- Cohen, Saul B., *Geography and Politics in a World Divided*, New York, Oxford University Press, 1973.
- Coser, L., *The Functions of Social Conflict*, New York, Free Press, 1957.
- Engelhard, Philippe, *La Troisième Guerre Mondiale est Commencée*, Paris, Editions Arléa, 1996.
- Freedman, Lawrence, *The changing forms of military conflict*, International Institute for Strategic Studies (IISS/UK), Survival vol. 40 n. 4, winter 1999.
- Freund, Julien, *Sociologie du Conflit*, Paris, Presses Universitaires de France, 1980.
- Huntington, Samuel P., *O Choque das Civilizações*, Lisboa, Gradiva, 1999.
- Santos, Loureiro dos, *Reflexões sobre Estratégia*. Temas de Segurança e Defesa, Lisboa, Publicações Europa-América, 2000.
-